

Problem istočnih i zapadnih granica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na pariškoj mirovnoj konferenciji

Livia Kardum

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

U sastavu delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na pariškoj konferenciji 1919. godine nije bio predsjednik vlade Nikola Pašić, što je ograničavalo njezino samostalno djelovanje. Osnovni sukob u radu delegacije vodio se oko principa na kojima se trebaju temeljiti jugoslavenska teritorijalna potraživanja. Srbi i vojska zalagali su se za strateški princip, a Hrvati (Trumbić) za etnički princip. Taj spor nije mogao biti riješen za vrijeme rada konferencije, što je otežavalo rad delegacije i njezinu borbu za što povoljnije jugoslavenske granice.

Pariškom mirovnom konferencijom 1919. godine započelo je, nakon četve-rogodišnjeg ratnog razdoblja, novo poglavlje u evropskoj i svjetskoj politici. Oružanu borbu zamijenila je diplomatska borba kojom su zemlje iz tabora Antante nastojale što uspješnije realizirati plodove svoje vojne pobjede. Konferencija, odnosno taj »mirovni diktat« velikih sila pobjednica, trajao je godinu dana (od sredine siječnja 1919. do sredine siječnja 1920. g.), i u tom razdoblju sklopljen je mir s Njemačkom, Austro-Ugarskom i Bugarskom, dok su preostala neriješena pitanja, kao što su: razgraničenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije, sklapanje mira s Mađarskom nakon pada Bele Kuna, a isto tako i s kemalističkom Turskom, kao i neke evropske ekonomske probleme, trebale riješiti posebne tematske konferencije u toku 1920, 1921. i 1922. godine.

Tek formirana nova država Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca našla se na mirovnoj konferenciji doduše u taboru zemalja pobjednica, ali u vrlo delikatnom položaju, jer nije bila međunarodnopravno priznata, a uz to su gotovo sve njezine granice (demarkacione linije) bile sporne.

Krajem prosinca vlada u Beogradu odredila je delegaciju za mirovnu konferenciju, za koju se još nije znalo kada će započeti s radom, ali se pretpostavljalo da bi to moglo biti uskoro. Na čelo jugoslavenske delegacije ime-

novan je Nikola Pašić, što je trebala biti satisfakcija za izgubljeno predsjedništvo prve jugoslavenske vlade, ali i dobra prilika da ga se — kako je to želio Aleksandar — udalji bar na neko vrijeme iz prijestolnice. Drugi do njega po rangu bio je Ante Trumbić, pa Milenko Vesnić, a četvrti delegat Ivan Zolger. Sva četvorica uživala su položaj opunomoćnih delegata s pravom da tim redoslijedom sudjeluju na mirovnoj konferenciji. Uz opunomoćene delegate, delegaciju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca sačinjavala su i trojica vladinih delegata: Matej Bošković, Josip Smodlaka i Otokar Ribarž. Oni su imali pravo sudjelovanja u rješavanju i sastavljanju prijedloga, ali nisu imali pravo učešća na samoj konferenciji.¹

Sastav jugoslavenske delegacije bio je pomalo neobičan u usporedbi sa sastavima delegacija ostalih učesnica na mirovnoj konferenciji. Na čelu delegacija Francuske, Velike Britanije, Italije i SAD-a (uz ostale zemlje) nalazili su se — s obzirom na važnost predstojećeg skupa — predsjednici vlada sa svojim ministrima vanjskih poslova, dakle sam rukovodeći politički vrh, dok Pašić, iz navedenih razloga, nije uživao taj položaj. Međutim, taj »nedostatak« nije štetio delegaciji u vanjskopolitičkom smislu, jer Pašić nipošto nije bio nepoznat u Parizu. Bez svake sumnje, on je uživao golem ugled i autoritet, iako možda ne i popularnost, kao mudar državnik duge i uspješne političke karijere na čelu male, ali hrabre Srbije. Činjenica da na čelu jugoslavenske delegacije, ili u njezinu sastavu, nije bio sam predsjednik vlade s nekoliko resornih ministara (ministar je bio samo Trumbić) nije delegaciji umanjivala autoritet, ali je donekle sputavala njezino samostalno djelovanje, jer je uvijek morala voditi računa o vladu u Beogradu. Samom Pašiću je, čini se, to bilo dobrodošlo, i to zbog nekoliko razloga. Pozivanje delegacije na vladu u za nju odlučujućim trenucima rada konferencije moglo joj je donijeti dragocijeno vrijeme potrebno za predah i pronalaženje novih političkih poena. Osim toga, i u radu i u funkcioniranju same delegacije za Pašića je bilo vrlo važno da se svakog trenutka može pozivati na predsjednika vlade Protića, jer je na njega, usprkos svemu (preuzimanje predsjedništva vlade), uvijek mogao računati. To je naročito bilo važno stoga što je silom prilika po rangu najbliži Pašićev suradnik bio Trumbić pa se s obzirom na postojeće iskustvo iz odnosa i suradnje srpske vlade i Jugoslavenskog odbora u toku rata moglo očekivati da će između njih dvojice i nadalje dolaziti do nesuglasica. Protićeva arbitraža bi u takvom slučaju — smatrao je Pašić — bila uvijek u njegovu korist. Pašić je na Protića mogao lako u tom pravcu djelovati, jer mu je njegov položaj vođe delegacije omogućavao da izravno, u strogoj tajnosti, kontaktira s Protićem i šalje povjerljive poruke, sa čijim sadržajem ostali delegati nisu trebali biti upoznati, iako on istodobno pred delegatima nije smio tajiti informacije koje je slala suprotna strana tj. Beograd. U tome je Pašić, iako formalno izjednačen, bio u prednosti pred svim ostalim jugoslavenskim delegatima na mirovnoj konferenciji pa i pred Trumbićem.

I Trumbić je bio osoba koja je svojim dotadašnjim političkim radom ulijevala kako poštovanje tako i povjerenje da će se bezrezervno i pošteno boriti za sve ugrožene jugoslavenske krajeve. Njegov položaj ministra vanjskih poslova automatski mu je osiguravao visok rang — prvog do Pašića — u

¹ Andrej Mitrović, *Jugoslavija na Konferenciji mira 1919—1920*, Beograd, 1969, str. 10.

jugoslavenskoj delegaciji. Ali Trumbić je po obrazovanju, mentalitetu, političkim shvaćanjima i po metodama političkog rada bio potpuno drugačija osoba od Pašića. Teško da bi se lako mogla naći dva tako različita čovjeka poput Pašića i Trumbića, prisiljena da tako brzo zaborave zajedničke, još vrlo svježe, razmirice, da se prilagode jedan drugome i zajednički rade. To nije bilo lako, i Trumbiću je to teško palo, pa se često žalio penzioniranom srpskom poslaniku u Velikoj Britaniji Jovanoviću, tvrdeći da rad delegacije pati, jer je Pašić negacija svakog posla, a po svojoj prirodi i po godinama je živa opstrukcija.²

Imenovanje Milenka Vesnića, srpskog poslanika u Parizu, trećim članom delegacije imalo je itekakvo opravdanje. Vesnić je vrlo dobro poznao evropsku političku situaciju, imao dobre kontakte s mnogim evropskim političarima, pa čak (zahvaljujući supruzi Amerikanki) i sa samim političkim vrhom SAD-a.³ Bio je jedan od rijetkih članova delegacije koji je suvereno vladao engleskim jezikom, što je bilo osobito dragocjeno zbog istaknute uloge SAD na mirovnoj konferenciji. Osim toga, bio je visokoobrazovan i cijenjen i u inozemnim krugovima. Nažalost, ni odnosi Trumbića i Vesnića nisu bili srdačni. Trumbić je bio duboko povrijeđen Vesnićevim nepovjerenjem i ignoriranjem nakon što je iz Beograda javljeno da je određen za ministra vanjskih poslova.

Zolger je bio najdiskutabilnija ličnost od svih jugoslavenskih delegata. Bio je, vjerojatno, imenovan samo zato što je Korošec, vodeći slovenski političar, želio prije svega učvrstiti svoj položaj u Beogradu, a ujedno spriječiti da neki drugi Slovenac stekne svojim radom na konferenciji političke poene koji bi mogli ugroziti njegov neprikosnoveni autoritet. Opterećen svojom prošlošću bivšeg austro-ugarskog ministra, Zolger ga bez obzira na moguću aktivnost u Parizu, nije mogao ugroziti. Međutim, Zolgerova prisutnost u jugoslavenskoj delegaciji bila je vrlo štetna za delegaciju u cjelini, a napose za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je očekivala brzo međunarodno priznanje. Upravo Zolger, kao bivši austro-ugarski ministar, služio je kao dobar argument Talijanima za potkrepu tvrdnji da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca prvenstveno nasljednica neprijateljske Austro-Ugarske.

Ostala trojica vladinih delegata, iako nisu imala pravo izravnog sudjelovanja u radu konferencije, mogla su itekako utjecati na formiranje političkih stavova i smjernica unutar same delegacije. Zato Bošković sa svojim izrazito prosrpskim stavovima (sa svim mogućim negativnim implikacijama za jugoslavensku stvar), s jedne strane, a Smodlaka i Ribarž kao oličenje nacionalne borbe Hrvata i Slovenaca protiv talijanskih aspiracija, s druge strane, nisu obećavali harmoničan rad i nastup jugoslavenske delegacije.⁴

Jugoslavenska delegacija, sastavljena na brzinu (iako ne i nepromišljeno), s delegatima različitih političkih uvjerenja i političke prošlosti, nije imala vremena da se prije početka rada mirovne konferencije temeljito pripremi

² isto: str. 245.

³ Vesnić je prvi od ne-Amerikanaca bio upoznat s 14 točaka.

⁴ Andrej Mitrović, *navedeno djelo*, str. 10-22, i Ivo Lederer, *Jugoslavia at the Paris Peace Conference, A Study in Frontiermaking*, New Haven and London, Yale University Press 1963, str. 89-94.

na predstojeću borbu oko *zajedničkih* interesa svih Jugoslavena Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i da se njezini članovi naviknu na zajednički timski rad. To je bilo veoma nepovoljno u trenutku kad je eventualni uspjeh na konferenciji mogao biti rezultat samo jedinstvenog, potpuno jasnog i konzekventnog stava u obrani nacionalnoetničkog teritorija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Uspirkos tom nedostatku što se tiče zajedničkih priprema i međusobnog prilagođavanja u cilju uspješnog timskog rada (ukoliko je to uopće bilo moguće) sastav delegacije omogućavao je da se on umanju utoliko što je svaki pojedini delegat temeljito poznao prvenstveno problematiku područja svoje uže domovine. Pašić je temeljito poznao svu sfermatiku Srbije i srpskih krajeva i prema istoku, i prema jugu, i prema sjeveru, dok je Trumbić »pokrivao« veliko područje veoma teških problema buduće jugoslavensko-talijanske granice, a i Smoldaka je bio priznati stručnjak za etnička pitanja. Zolger i Ribarž bili su eksperti za slovensko pitanje i s obzirom na odnos Slovenije s Italijom i s obzirom na odnos s Austrijom. To je bilo neobično važno zbog neskrivenih aspiracija Italije na etnički teritorij Slovenije, a i zbog još potpuno otvorene granice prema Austriji. Vesnićevi i Boškovićevi kontakti i poznanstva, zahvaljujući njihovu službovanju u Parizu i Londonu, također su mogli biti dragocjeni za rad jugoslavenske delegacije.

Naravno da teško breme svih sveobuhvatnih problema s kojima se Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca morala suočiti na mirovnoj konferenciji, politička delegacija, uz svu sposobnost i iskustvo njezinih članova, nije mogla savladavati sama. Zbog toga su se već u drugoj polovini siječnja 1919. godine počela stvarati prva pomoćna tijela političke delegacije tzv. sekcije, koje su raspolagale brojnim stručnjacima za pojedina pitanja kojima se trebala baviti konferencija.

Zbog neprikosnovene važnosti teritorijalnih pitanja najznačajnija je bila etnografsko-historijska sekcija, koja je delegaciju trebala snabdijevati podacima za argumentaciju pojedinih jugoslavenskih teritorijalnih potraživanja. Na njezinu čelu nalazio se renomirani znanstvenik svjetskoga glasa i ugleda Jovan Cvijić, koji je osobito koristio delegaciji i zbog svog svjetskog renomea i zbog svog velikog znanja. Ostale sekcije su bile: sekcija za međunarodno pravo na čelu sa Slobodanom Jovanovićem, vojna sekcija (uz etnografsku sekciju najznačajnija sekcija) na čelu s generalom Petrom Pešićem, sekcija za štampu na čelu s predsjednikom Srpske kraljevske akademije Jovanom M. Zujovićem, sekcija za trgovačku mornaricu te sekcija za ekonomsko-finanacijska i saobraćajna pitanja. Tek sredinom ožujka, dolaskom Andrije Radovića u Pariz, osnovana je najmanja, ali vrlo aktivna sekcija: crnogorska sekcija, koja je imala s obzirom na namjeru Italije da drži međunarodno otvorenim pitanje Crne Gore, dužnost da se suprotstavlja i bori protiv svih nastojanja Kralja Nikole i talijanske propagande da se ospori crnogorsko ujedinjenje s ostalim jugoslavenskim krajevima u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.⁵

Delegaciju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca očekivala je teška borba na mirovnoj konferenciji u Parizu. Nitko u to nije sumnjao, jer se tek trebalo izboriti i za priznanje i za gotovo sve granice. Međutim, proklamiranje novih političkih načela, koja su se osmišljala i rađala još u toku rata i za koje se tvrdilo i vjerovalo da će činiti osnovu za rad i donošenje odluka u

⁵ Andrej Mitrović, *navedeno djelo.*, str. 22–36.

Parizu, ulijevalo je mnogima, pa i Jugoslavenima, nadu da je konačno nastupilo razdoblje novih političkih odnosa i političkog življenja. Od Jugoslavena jedini je možda Pašić na temelju svog velikog državničkog iskustva, bio sumnjičav od samog početka objavljivanja političkih principa, koji su dođuše bili privlačni i prihvatljivi za mnoge male narode željne političke afirmacije, ali koji se nisu temeljili na političkoj tradiciji evropskih velesila — glavnih kreatora dotadašnje svjetske politike, niti su odgovarali uvjerenjima vodećih političara na njihovu čelu. Zato Pašić, možda jedini od Jugoslavena nije očekivao radikalni politički obrat na mirovnoj konferenciji i nažalost — vidjelo se to uskoro — bio je u pravu. Potpuno je nepotrebno bilo uzbuđenje zbog toga hoće li Srbija odnosno Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca na plenarnim sjednicama biti zastupljena s dva, tri, ili više predstavnika, jer je plenum konferencije od samog početka bio samo ceremonijalni skup nadležan samo da bez pogovora sasluša odluke i saopćenja Vrhovnog savjeta konferencije i da tako manifestira jedinstvo pobjednika nad pobijeđenima.⁶ Srbija tj. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca dobila je naposljetku pravo na tri delegata i time zauzela drugi rang od moguća četiri prema kojima su bile grupirane zemlje pobjednice, ali joj ta druga pozicija nije nimalo pomagala da više od ostalih, niže rangiranih pobjedničkih zemalja, sudjeluje u odlukama o vlastitoj sudbini. Dakle, već na samom početku rada mirovne konferencije nije se poštovalo proklamirano načelo jednakosti i ravnopravnosti velikih i malih zemalja čak među samim pobjednicama, pa se nije moglo ni pomišljati na jednakost pobjednika i pobijeđenih. Ništa nije ostalo ni od tako glasno proklamiranog Wilsonovog principa javne diplomacije. Već od samog početka rada glavni i odlučujući organ konferencije bilo je Vijeće desetorice (šefovi delegacija i ministri vanjskih poslova velikih sila) da bi ubrzo pravo donošenja svih odluka (krajem ožujka) na sebe preuzeli Wilson, Lloyd George, Clemenceau i Orlando (japanski predstavnik nije baš bio zainteresiran za evropska pitanja). Uz Vijeće četvorice osnovano je i Vijeće petorice, koje su sačinjavali ministri vanjskih poslova velikih sila. Velika četvorica vijećala su sasvim tajno, izbjegavali su kontakte sa članovima ostalih delegacija, osim ako sami nisu željeli čuti njihova stajališta, donosili su besprizivne i konačne odluke i samo ih saopćavali ostalim sudionicima konferencije. Članovi jugoslavenske delegacije bili su pozivani za vrijeme čitavog trajanja mirovne konferencije pred Vrhovno vijeće samo tri puta, i to samo zato da iznesu svoje viđenje nekih problema (o Banatu, o teritorijalnim zahtjevima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i o Rijeci). Službeno je delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao i ostale delegacije s Vrhovnim vijećem mogla komunicirati samo jednosmjerno, putem slanja nota s nadom da one budu uslišene. Na nesreću Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca nije dobila ni mjesto u najznačajnijoj komisiji konferencije — u teritorijalnoj komisiji, koja je bila sastavljena od stalnih predstavnika isključivo velikih sila bez obzira na svu raznolikost teritorijalnih pitanja koje je trebala proučiti. Tako je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila lišena mogućnosti da barem putem teritorijalne komisije utječe na odluke Vrhovnog vijeća (Vijeće četvorice) u vezi vlastitih granica. Zbog svega toga Jugoslaveni su mogli samo sa zebnjom pratiti što će ostati od preostalih svečano proklamiranih principa kao što su, na

⁶ isto: str 66—67.

primjer: pravo na samoodređenje, u koje su toliko nade polagali naročito Slovenci i Hrvati, poštovanje etničkih odnosa, poštovanje životnih ekonomskih interesa pa i ponekih strateških i historijskih dokaza. Postavljalo se veliko pitanje hoće li po svemu sudeći glavni politički akteri tj. velike sile moći prevladati isključivo svoj vlastiti politički interes, svoj superiorni položaj i kao velike sile i kao sile pobjednice i odbaciti privilegije koje im donosi i tajna diplomacija i u ratu sklopljeni tajni ugovori?⁷

Koliko je nepovoljna bila činjenica da je Kraljevina SHS u prvom razdoblju trajanja mirovne konferencije (do potpisivanja mira s Njemačkom) bila nepriznata, postalo je jasno vrlo brzo, jer se pokazalo da je upravo to prvo razdoblje rada konferencije bilo neobično značajno za stjecanje prvih i možda odlučujućih poena u realizaciji najvažnijih ciljeva svake države za određivanje najpovoljnijih državnih granica. Francuska, Velika Britanija, SAD (izuzetak je bila Italija) željele su prije svega što brže zaključiti mir s neprijateljem br. 1 — Njemačkom, pa su sve ostale probleme (i one teritorijalne) podredile tome svom primarnom cilju, što je značilo da su kao i često ranije u toku rata bile sklone da interese drugih, naročito malih zemalja podvrgnu »višim ciljevima«. Međutim, iako je zajednička želja zapadnih saveznica i SAD-a (osim Italije) bila uspostava mira s Njemačkom prije svega, ta zajednička želja bila je ujedno i gotovo jedino što je povezivalo velike savezničke i pridružene sile. O tome kakav treba biti taj budući mir s Njemačkom i ostalim neprijateljskim zemljama i na temelju kojih principa treba uspostaviti mir u Evropi, kako se odnositi prema tajnim ugovorima i prema pravu naroda na samoopredjeljenje i na koji način osigurati trajan mir u svijetu — svaka zemlja pobjednica imala je vlastito, od ostalih saveznica različito, shvaćanje. Realizacija zajedničkog cilja činila ih je doduše međusobno ovisnima, ali ta međuovisnost je samo prividno prikrivala oštro suparništvo različitih interesa. Prvo razdoblje rada konferencije obilježeno je stoga isprobavanjem vlastitih snaga pojedinih velikih sila i istodobnim nastojanjem da se ne ugrozi zajednički interes — potpisivanje mira s Njemačkom. Svaka zemlja — saveznica pažljivo odmjerava svaki svoj politički potez, jer je svaki korak sudbonosan za očuvanje i vlastitog statusa i interesa kako na samoj konferenciji tako i u budućnosti. Upravo zato su *osnovni* globalni obrisi svih budućih evropskih granica određivanj baš u tom prvom šestomjesečnom razdoblju rada mirovne konferencije iako se o definitivnom rješenju, koje je u pravilu samo neznatno odstupalo od prvotnog koncepta, odlučivalo i nakon potpisivanja mira s Njemačkom.

Delegacija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, (odnosno Srbije) s obzirom na kratko razdoblje od formiranja same jugoslavenske države, vlade i delegacije, došla je na parišku mirovnu konferenciju bez zajednički pripremljenog plana o teritorijalnim potraživanjima jugoslavenske države, pa je Trumbić već 10. siječnja na prvom sastanku delegacije predložio da se odmah pristupi izradi definitivnog memoranduma, koji će se predati Konferenciji.⁸ Žurba je u tom pogledu bila neophodna, jer nakon što je konferen-

⁷ isto: str. 64—81.

⁸ Bogdan Krizman, Bogumil Hrabak, Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919—1920, Beograd, 1960, Sjednica od 10. januara 1919, str. 20.

cija počela s radom 18. siječnja moglo se očekivati da će ubrzo na dnevni red doći i ona teritorijalna pitanja za koje je zainteresirana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Najveće teškoće predviđale su se kod povlačenja granica prema Italiji i Rumunjskoj, jer su obje pripadale taboru pobjednika, a imale su u toku rata sklopljene tajne ugovore na štetu nacionalnog teritorija Jugoslavena. S time u vezi na istom sastanku general Pešić je obavijestio delegaciju o razgovoru što ga je 9. siječnja vodio s načelnikom štaba maršala Focha, kojom prilikom je saznao da Francuzi sumnjaju u mogućnost da Jugoslaveni dobiju Trst i Pulu i da bi zato bilo bolje da te gradove i ne potražuju.⁹ Pešić je istodobno uočio da Francuzi predviđaju velike teškoće i s Rumunjima i zato preporučuje sporazumno rješenje, ali se ujedno drže rezervirano u pogledu Banata.¹⁰ Tom je prilikom Pešić u Fochovu štabu prema prethodnom dogovoru s Pašićem, Trumbićem i Ribaržom detaljno obrazložio kakve granice želi Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i predao kartu na kojoj su bila točno obilježena sva jugoslavenska potraživanja. Međutim, upravo karta generala Pešića izazvala je na sam dan otvaranja mirovne konferencije načelnu, žestoku diskusiju na sjednici delegacije o principima na temelju kojih treba formirati jugoslavenska teritorijalna potraživanja. Naime, general Pešić je na karti zacrtao buduće jugoslavenske granice prema svim susjedima daleko povoljnije od današnjih jugoslavenskih granica. Tako je granica prema Bugarskoj bila prema tom planu pomaknuta prema istoku mjestimično čak za 60 km, po čemu bi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bila dolina rijeke Strume, uključujući i njenu lijevu obalu, kao i gradovi Pernik, Petrić, Dragoman, Arčar i Vidin. Granica prema Rumunjskoj trebala je teći 20 km istočno od Bele Crkve i više od 30 km istočno od Vršca. Prema tome bi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ostali gradovi Temišvar i Arad. Jugoslavensko-mađarska granica ostavljala bi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca gradove: Segedin, Bajju, Pećuj, Segetvar i Veliku Kamižu, a i Prekomurje bi pripalo Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Prema Austriji general Pešić je također zacrtao maksimum: Korušku i Štajersku s gradovima Celovcem i Beljakom, a nova jugoslavensko-talijanska granica išla bi 10 do 35 km zapadno od Soče pa bi gradovi Gorica, Tržić i Trst pripali Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Osim toga, Italija na istočnoj jugoslavenskoj obali, prema generalu Pešiću, ne bi dobila ni jednu strateško-uporišnu točku. Jugoslavensko-albanska granica išla bi Drimom i Crnim Drimom i cijelo Ohridsko jezero pripalo bi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Pešić je tražio čak i korekturu jugoslavensko-grčke granice tražeći da i Prepsansko jezero u cijelosti pripadne Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.¹¹

Granice koje je predlagao general Pešić bile su bez sumnje takve kakve je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca s vojno-strateškog aspekta samo mogla poželjeti, i tim se polazištem Pešić, kao general i šef vojne misije u Parizu, rukovodio pri formiranju zahtjeva za granicama. Smatrao je da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca mora tražiti maksimum, pa i više od toga, da bi kod pregovora imala dovoljno manipulativnog prostora odnosno teritorija, koji bi

⁹ isto, str. 20.

¹⁰ Zapisnici, bilješka br. 4, str. 20.

¹¹ A. Mitrović, navedeno djelo, str. 81, 82.

velikodušno mogla »prepuštiti« suprotnoj strani, a da ipak ostanu sačuvani njeni vitalni interesi, prvenstveno, dakako, oni strateški, ali i ekonomski, prometni, historijski i etnički. Pešić je kao vojnik realno gledao na politiku velikih sila i nije se zanosio velikim idejama koje su trebale biti osnovica budućem miru i stabilnosti u Evropi. Dobre strateške granice daju državi pravu sigurnost, smatrao je Pešić, i za takve granice borit će se sve države u Evropi, bez obzira na sva druga proklamirana načela, pa zato ni Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca zbog vlastite sigurnosti u budućnosti ne smije u tom pogledu biti iznimka. Pešić je zato u svojoj argumentaciji otvoreno isticao strateški princip, ali je ipak obrazloženo jugoslavensko-bugarske granice, koja mu je očito kao bivšem srpskom generalu bila najbliža i najvažnija, potkrijepio i podupro na konferenciji »aktualnim« etničkim, historijskim i političkim razlozima.

I kada je Pašić na sjednici delegacije 18. siječnja uvečer stavio na dnevni red pitanje granica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca s obzirom na kartu generala Pešića i kada je upozorio delegate da treba što prije izvršiti definitivnu redakciju memoranduma za konferenciju, diskusiju je započeo Smodlaka, konstatacijom da se kod predlaganja granica treba strogo držati etničkog principa. Smodlaka je delegatima skrenuo pažnju da je Pešić na karti koju je predao francuskom generalštabu pripojio Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i one teritorije koje ona ne bi mogla tražiti po načelu narodnosti, što bi moglo biti vrlo opasno, jer Italija samo traži opravdanje za svoje pretenzije u Dalmaciji.

Pešićeva teza je tako Smodlakinim istupom dobila protutezu: strateškom principu suprotstavio se etnički princip, što je u stvari bila samo projekcija interesa, stavova i bojazni unutar delegacije, a i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u cjelini, da se pojedine granice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca neće braniti istim intenzitetom. Strateškim se principom, iako je Pešićeva karta obuhvaćala maksimum prema svim jugoslavenskim susjedima, mogla *argumentirano* braniti samo Pešićeva jugoslavensko-bugarska granica, jer je Bugarska u nedavnoj prošlosti već dva puta napala Srbiju. Sve ostale granice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca mogle su se pravdati i drugim principima, prvenstveno etničkim, ali i ekonomskim ili historijskim. Pešić je, međutim, upravo zato i inzistirao na strateškom kao univerzalnom principu za sve granice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, jer je srpskoj strani bila najvažnija sigurnost prema istoku tj. prema Bugarskoj. Etnički je princip pak bio najpogodniji za borbu oko zapadnih granica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, prvenstveno prema Italiji, kojoj je Londonskim ugovorom upravo na bazi strateških razloga obećan veliki dio etnički slavenskog stanovništva. Zbog toga je, kako je Smodlaka već na samom početku istakao, primjena strateških principa s jugoslavenske strane i bila tako opasna, jer je istodobno pravdala i talijanske zahtjeve prema etnički jugoslavenskom teritoriju.

Rasprava o tom, i za srpsku i za hrvatsku stranu, fundamentalnom pitanju, koja je trajala do kraja siječnja, podijelila je članove delegacija u dva suparnička tabora. S jedne strane, svoje stavove je konzekventno branio Smodlaka, a pridružio mu se i Trumbić, iako je u početku odobrio kartu generala Pešića (vjerojatno je to bio jedan od njegovih kompromisa da iz-

bjegne sukob s Pašićem). Trumbić je podupro Smodlaku pozvavši se na manifest samog regenta od 6. siječnja 1919. godine, kada je Aleksandar izjavio da je najpreči i najveći zadatak njegove vlade, u ovom sudbonosnom trenutku, starati se da se pri sklapanju svjetskog mira utvrde granice naše države tako da se one vjerno podudaraju s etnografskim granicama cjelokupnog našeg naroda, te da ni jedan dio zemlje kraljevstva ne ode pod tuđu vlast.¹² Isticanjem Aleksandrova manifesta, kojeg su potpisali i svi ministri — što je prema Trumbiću bio razlog više da ga se delegacija u svom radu mora strogo pridržavati — željelo se oslabiti argumentaciju generala Pešića i Boškovića. Međutim, Pešić je, uz sve strateške razloge koji opravdavaju ispravku granice prema Bugarskoj, tvrdio da dijelove koje bi trebala dobiti Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ionako naseljavaju Srbi, iako nije sigurno da li bi oni — ukoliko bi došli u priliku — glasali za priključenje Srbiji, dok je Bošković izjavljivao da je ispravka koju prema Bugarskoj traži Pešić vrlo skromna i da se uglavnom ne protivi principu nacionalnosti.¹³ Zato je Trumbić na sjednici od 23. siječnja predložio da se pozovu stručnjaci za etnografska pitanja Cvijić, Belić i Jovan Radonić te da delegacija na temelju njihova stručnog mišljenja donese konačan sud. Ali tom prijedlogu nisu se protivili samo Pešić i Bošković, već i predstavnici tzv. srednjeg puta — Pašić i Vesnić.

Pašić je više puta svečano izjavljivao da se treba po mogućnosti do krajnjih granica pridržavati principa narodnosti, jer taj princip uglavnom opravdava jugoslavenske teritorijalne pretenzije, ali je poput Pešića i Boškovića tvrdio da etnički princip nije narušen predloženim granicama prema Bugarskoj i Rumunjskoj. On je, međutim, istodobno tvrdio da političku granicu i nije moguće povući striktno etnografski, jer su narodi — naročito u Banatu — toliko izmiješani da ih je nemoguće pravedno razgraničiti. Pašić se također nije slagao sa Smodlakinom tvrdnjom da jugoslavenska strateška potraživanja prema Bugarskoj pravdaju talijanska potraživanja prema Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca jer, prema Pašiću, ne može se uspoređivati zahtjev Kraljevine SHS prema neprijateljskoj Bugarskoj sa zahtjevom Italije prema savezničkoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Usprkos svemu, Pašić je, činilo se, pomirljivo pristao da se izvrši korektura Pešićeva prijedloga ukoliko se pokaže da on mjestimično krši etnički princip¹⁴. Pašić je bio u stvari bliži kompromisu po svojim izjavama nego po stvarnim namjerama. To se vidjelo iz njegova vlastita prijedloga jugoslavensko-bugarske granice, koja je tek neznatno odstupala od Pešićeve.¹⁵ Čini se da je upravo to Boškovićevo i Pašićevo uporno inzistiranje da se strateška granica prema Bugarskoj prikaže etničkom i da se na taj način »progura« kao oficijelni zahtjev Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, navelo Trumbića da traži mišljenje etnografskih stručnjaka. Pešić, Bošković, Pašić i Vesnić imali su mnogo razloga da pokušaju minirati Trumbićev prijedlog, osobito stoga što se u objektivnost i stručnost profesora Cvijića nije moglo sumnjati. Kao glavni protuargument Pašić je naveo nedostatak vremena za konzultacije sa stručnjaci-

¹² *Zapisnici*: Sjednica od 22. januara 1919, str. 28; i bilješka br. 18, str. 29

¹³ isto: Sjednica od 23. januara i 26. januara, str. 30, i 34.

¹⁴ isto: Sjednica od 18. januara i 22. januara, str. 27—29.

¹⁵ isto.

ma, jer je pitanje memoranduma o granicama vrlo hitno. Što se same hitnosti jugoslavenskog memoranduma tiče, Pašić je bio potpuno u pravu, jer je i general Pešić saznao 21. siječnja, »iz najbliže Fochove okoline«, da će Jugoslaveni »po svemu sudeći, zakasnuti s memorandumom i da će delegati sami sebi biti neprijatelji ako ne požure.«¹⁶ Ali isto tako bilo je gotovo sigurno da se mišljenje stručnjaka neće slagati s mišljenjem Pašića, Pešića i Boškovića, iako je Pašić tvrdio da su njegovi prijedlozi i cio njegov rad u suglasnosti s onim što su Cvijić i suradnici dotad pisali. Zato je Vesnić smatrao potrebnim naglasiti i istaknuti samo konzultativnu i savjetodavnu ulogu stručnjaka prema delegaciji ne bi li se pronašli najbolji argumenti za opravdanje jugoslavenskih zahtjeva. Delegati sami snose odgovornost za svoje odluke, a stručnjaci su samo pomagači, jer se samo po sebi razumije, tvrdio je Vesnić, da se granica mora temeljiti na etnografskim činjenicama, ali da istodobno mora državi omogućiti i miran politički život.

Na kraju sjednice od 23. siječnja delegati su napokon pristali na kompromisno rješenje: na slijedeću sjednicu će ipak biti pozvani stručnjaci da točno na karti obilježe etnografske granice, a potom će se *odmah* pristupiti definitivnom utvrđenju granica.¹⁷

Tako je i učinjeno. Profesor Cvijić i suradnici predali su 24. siječnja karte s ucrtanim etnografskim granicama pa je na sjednici 26. istog mjeseca nastavljena diskusija o problemu jugoslavensko-bugarske granice. Pašić je odmah na početku zamolio da se prihvati donekle korigirana Pešićeva granica, koju je on — Pašić — predložio 13. siječnja. Bošković je podupro taj zahtjev vlastitim memorandumom o potrebi ispravke jugoslavensko-bugarske granice te je još jednom istakao nužnost da teritorijalni zahtjev Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema Bugarskoj bude jedan od onih zahtjeva od kojih se nikako ne može odstupati. Naravno da se tom prijedlogu o izuzetnoj važnosti jugoslavensko-bugarske granice odmah suprotstavio Trumbić, iako je priznao neophodnost strateškog osiguranja protiv eventualnih budućih napada s bugarske strane. Upravo zato, smatrao je Trumbić, u zahtjevu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za promjenom granice prema Bugarskoj treba istaći strateške razloge, jer su oni opravdani, a ne inzistirati na etničkim, koji to nisu. I Smodlaka se slagao s mišljenjem da se vardarska i timočka željeznica moraju osigurati, ali je ujedno upozoravao da to ne može biti razlog da se traži tako veliko područje, veće čak od onog kojeg Italija traži od Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Kraljevini SHS je u interesu da razvija prijateljske odnose s Bugarskom zato nije najbolja politika uzeti što više — smatrao je Smodlaka. Granicu treba osigurati, ali se taj argument ne smije koristiti za aneksiju. Zato je Smodlaka predložio, a podržao ga je Trumbić, da treba tražiti ispravak granice, ali da je ne treba naznačiti u memorandumu već to treba prepustiti Mirovnoj konferenciji.

Kod tako drastične polarizacije mišljenja u delegaciji nije bilo moguće postići kompromis pa je odlučeno da se oba mišljenja u delegaciji dostave vladi i čeka daljnje instrukcije, a ako odgovor Beograda ne bi stigao na vri-

¹⁶ isto: bilješka br. 17, str. 28.

¹⁷ isto: Sjednica od 23. januara 1919, str. 29–31.

jeme, delegacija će pred konferenciju izići s Pašićevim nacrtom jugoslavensko-bugarske granice.¹⁸

O ostalim granicama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca rasprava je nastavljena 28. siječnja. Prve nesuglasice izbile su u vezi s razgraničavanjem u Banatu. Pašić je tvrdio da je zbog izmiješanosti stanovništva nemoguće povući striktno etničku granicu te da zato, po projektu generala Pešića, dosta Rumunja potpada pod Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, ali i Srba pod Rumunjsku. Bošković se, kao i dosada, složio s Pašićem, a i predstavnik Slovenaca Ribarž zauzeo je stanovište da je granica koju predlaže general Pešić u Banatu dobra, pogotovo kad se uzme u obzir što sve traže Rumunji. Slovenci su u toj čitavoj diskusiji o granicama plutali između »Jugoslavena« (termin P. Pešića za Trumbića i Smodlaku) i Srbijanaca. Ribarž je osobno možda bio skloniji etničkim principima, a Žolgar strateškim, ekonomskim i historijskim argumentima, ali na sjednici od 28. siječnja obojica su se priklonila Srbijancima, tim više, što su i sami molili da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca traži Beljak i Celovec na osnovi historijskih, geografskih i ekonomskih razloga, iako su ti gradovi bili evidentno njemački. Bošković se bez pogovora složio i naglasio da treba voditi računa o mišljenju Slovenaca, očekujući njihovu podršku i razumijevanje za srbijanske stavove o granicama prema Bugarskoj i Rumunjskoj.

Smodlaka je opet bio najradikalniji. Nije se slagao da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca traži Beljak i Celovec, a još manje s Pašićevom i Pešićevom linijom u Banatu. Predlagao je sasvim drugačiju politiku od predložene koja je predviđala nužnost odstupanja od pojedinih teritorija u toku borbe oko granice pa su zato zahtjevi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na mirovnoj konferenciji morali biti znatno veći od njenih stvarnih želja i potreba. Njegov prijedlog bio je da se traži samo ono što Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca doista pripada i da se od toga ne odstupa. Osim toga Smodlaka je i ovaj put predložio da se mirovnoj konferenciji prepusti odluka o jugoslavenskim granicama. Inzistiranje na velikom broju stranog elementa u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca samo slabi njezin položaj na konferenciji i može uzrokovati daljnje konflikte u budućnosti, tvrdio je Smodlaka. Međutim, kako je generalštab već predao Francuzima kartu s ucrtanim potraživanjima, Smodlaka je predložio da se karta ne mijenja, jer bi to moglo stvoriti dojam da Jugoslaveni sami sebe dezavuiraju, ali da se istodobno u popratnom memorandumu istakne da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca traži samo svoj nacionalni teritorij. Međutim, kad je Vesnić obavijestio delegate da se, prema njegovim informacijama, Francuzi slažu s Pešićevom linijom u Banatu, odlučeno je da se ta linija usvoji uz male korekture naročito u Baranji, gdje se od većeg dijela odstupa. Preostala usvojena granična linija prema Mađarskoj bila je identična s Pašićevim prijedlogom, a prihvaćen je i zahtjev Slovenaca za Celovcem i Beljakom.

O jugoslavensko-talijanskoj granici nije se mnogo raspravljalo, jer su delegati bili složni da je najbolja stara granica bivše Austro-Ugarske i Italije, s time da se za Trst i zapadnu Istru traži arbitraža. Smodlaka je, konzekventno svojim načelima, smatrao da bi Trst i zapadnu Istru trebalo pre-

¹⁸ isto: Sjednica od 26. januara 1919, str. 32-34.

pustiti Talijanima.¹⁹ Međutim, kada je Trumbić pročitao svoj memorandum o neutralizaciji Jadranskog mora, razvila se 29. siječnja diskusija koja opet nije rezultirala usvajanjem zajedničkog stava delegacije pa su i o tome morali tražiti instrukcije iz Beograda. Trumbićev prijedlog bio je u stvari proicirana ideja Britanaca i Amerikanaca da se Jadran zatvori za sve ratne flote i da se na njegovim obalama zabrani podizanje ratnih utvrđenja.²⁰ Trumbić je potrebu neutralizacije Jadrana obrazlagao nužnošću da se Italiji — sugovorniku velikih sila — izbije argument, na temelju kojeg je tražila i dobila liniju Londonskog ugovora, o vlastitoj ugroženosti zbog nerazvijenosti i pjeskovitosti svoje jadranske obale. Osim toga, neutralizacija čitavog Jadrana u potpunosti odgovara interesima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, jer isključuje neravnopravnu konkurenciju s vojno-pomorski jačom Italijom, a ujedno onemogućuje i napade s talijanske strane. Na kraju Trumbić navodi i korist koju bi Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca imala, jer bi neutralizacijom bila pošteđena velikih financijskih izdataka za osiguranje svoje morske obale.

Smodlaka se u potpunosti slagao s Trumbićem o neutralizaciji kao jedinom načinu da se suzbiju talijanske aspiracije prema istočnoj jadranskoj obali, jer je opće poznato da je talijanska obala otvorena i da joj treba osiguranje.

Vesnik je naprotiv iznio niz argumenata protiv prijedloga o neutralizaciji Jadranskog mora. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bi tim prijedlogom sama sebi ograničila suverenitet — tvrdio je Vesnić — a posredno i priznala opravdanost talijanskih pretenzija. Osim toga, Vesnić je smatrao da bi taktički bilo pogrešno istupati sa zahtjevom za neutralnošću prije no što se vidi kakvu će politiku voditi Italija. A i bez obzira na to, Vesniću bi pristanak za neutralizaciju bio za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca velika i ozbiljna žrtva, koja bi mogla ugroziti njen narodni i politički položaj u budućoj međunarodnoj zajednici.

Takva oprečnost mišljenja i bezizglednost da se unutar same delegacije nađe općeprihvatljivo rješenje rezultiralo je odlukom da se i po ovom pitanju zatraže instrukcije od vlade iz Beograda.

Dakako, time se samo još više prolongirao čitav postupak oko izrade memoranduma pa su Jugoslaveni potpuno zatečeni i bez gotovog vlastitog prijedloga o granicama svoje države dobili obavijest da već sutradan 31. siječnja moraju pred Vijećem desetorice iznijeti svoje zahtjeve u vezi s Banatom.

Iako za vrijeme rada mirovne konferencije delegacija više nikad neće u tom opsegu raspravljati o načelnim principima kod određivanja budućih granica, problem istočnih i zapadnih granica odnosno strateškog i etničkog principa ostat će permanentno i neizostavno prisutan čak i onda, kad će delegacija raspravljati i o onim pitanjima, koja na prvi pogled nisu bila u neposrednoj vezi sa spornim razgraničenjima (pitanje plebiscita, arbitraže i Skadra). Zajednički rad u delegaciji nije s vremenom umanjio razlike između delegata u pronalaženju rješenja koje bi zadovoljilo sve zainteresirane

¹⁹ isto: Sjednica od 28. januara 1919, str. 36—38.

²⁰ isto: bilješka br. 24, str. 38.

strane, već se naprotiv međusobno nepovjerenje produbljivalo, stavovi zaoštravali, što je veoma štetilo radu delegacije i njenoj teškoj borbi za što povoljnije jugoslavenske granice.

Livia Kardum

*THE PROBLEM OF THE EASTERN AND WESTERN FRONTIERS
OF THE KINGDOM OF THE SERBS, CROATS AND SLOVENES AT
THE PARIS PEACE CONFERENCE*

Summary

The Prime Minister of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Nikola Pašić, was not a member of the Kingdom's delegation at the Paris Peace Conference in 1919, which made the work of the delegation quite difficult. The main contentious issue among its members concerned the principle on which Yugoslavia's territorial claims should be based. The Serbian members and the Army representatives advocated the strategic principle, while the Croats (Trumbić) defended the ethnic principle. The conflict could not be resolved on the spot, which blocked the work of the delegation and frustrated its efforts in trying to get the most favourable frontiers for the new state.